

اثر متغیرهای کلان اقتصادی و قدرت بازاری بر سپرده‌های بانکی در ایران (رهیافت متوسط وزنی حداقل مربعات در داده‌های تابلویی پویا)

محبوبه شکیبا^۱، علیرضا دقیقی اصلی^۲، مرجان دامن کشیده^۳، مجید افشاری‌راد^۴، علی اسماعیل زاده‌مقزی^۵

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۷/۱۶ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۰۸/۰۸

چکیده

مهم‌ترین نقش سپرده‌های بانکی در اقتصاد کشور فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای سرمایه‌گذاری است. نظام بانکی در ایران اصلی‌ترین منبع جهت تأمین مالی پروژه‌ها و فعالیت‌های اقتصادی است. قدرت بازاری سطح رقابت در بازار را نشان داده و بیان می‌کند که چگونه بنگاه‌ها در بازار بر قیمت تأثیر می‌گذارند لذا هدف این پژوهش بررسی تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی و قدرت بازاری بر سپرده‌های بانکی در ایران طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۶ می‌باشد. برای این منظور با بهره‌گیری الگوی برسنهان-لاو در چارچوب روش داده‌های تابلویی پویا و گشتاور تعمیم یافته، برای ۱۸ بانک دولتی و خصوصی در صنعت بانکداری ابتدا قدرت بازاری محاسبه شده و سپس متغیرهای کلان اقتصادی مؤثر بر میزان سپرده بانک‌ها به روش متوسط وزنی حداقل مربعات استخراج شد. نتایج برآورد مدل نشان داد وضعیت رقابت در بخش بانکی ناقص یا رقابت انحصاری است. متغیرهای نرخ سود سپرده، مقدار وقفه‌دار مرتبه اول حجم سپرده، اثر تقاطعی نرخ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی و نرخ سود سپرده، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی، نرخ ارز اسمی و حجم نقدینگی از مهمترین متغیرهای کلان اقتصادی مؤثر بر حجم سپرده بانک‌های خصوصی و دولتی محسوب می‌شوند. همچنین در دو وضعیت برآورد شده حجم نقدینگی و نرخ ارز اسمی تأثیر منفی و سایر متغیرها تأثیر مثبت و معنی‌دار بر حجم سپرده بانک‌ها طی دوره مورد بررسی داشته‌اند. علاوه بر این، نتایج آزمون علیت دمترسکو و هرلین نیز دلالت بر وجود رابطه علی یک سویه از متغیرهای قدرت بازاری و متغیرهای کلان اقتصادی به حجم سپرده بخش بانکی می‌باشد.

کلمات کلیدی

قدرت بازاری، متغیرهای کلان اقتصادی، رهیافت متوسط وزنی حداقل مربعات، آزمون علیت دمترسکو

و هرلین.

طبقه‌بندی JEL: C23, E17

۱- گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران. Shakiba7989@gmail.com

۲- گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) Daghighiasli@gmail.com

۳- گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. m.damankeshideh@yahoo.com

۴- گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. m.feshari@khu.ac.ir

۵- گروه مدیریت حسابداری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران. a.esmaeelzadeh@iauctb.ac.ir

بازار پول و بازار سرمایه نقش بسزایی را در توسعه اقتصادی کشورها ایفا می‌نماید، برخی از کشورها مبتنی بر بازار پول تأمین مالی می‌نمایند و برخی دیگر بر اساس مکانیسم بازار سرمایه بخش واقعی اقتصاد را تحریک و متغیرهای کلان اقتصادی را بهبود می‌بخشند. در کشور ایران عمده منابع تأمین‌کننده آن از طریق بازار پول و نظام بانکی بوده که این امر سبب شده تا بانک‌ها بتوانند به‌عنوان واسطه‌گر مالی از منافع حاصل از آن بهره‌مند گردند. اقتصاد ایران یک اقتصاد پول‌محور است به‌طوری که بخش عمده تأمین مالی فعالیت‌های اقتصادی از طریق بانک‌ها صورت می‌پذیرد. تأمین مالی برای بخش عرضه در صنایع مختلف و همچنین بخش تقاضا وابسته به نظام بانکی است. بانک مرکزی به‌عنوان متولی مدیریت و کنترل بازار پول موظف است از طریق بانک‌ها و مؤسسات اعتباری سیاست‌های کلان اقتصادی را برای تحقق اهداف تعیین‌شده در جهت رشد و توسعه صورت دهد. لذا هرگونه نقص و ناکارایی در فرآیند جذب و تخصیص منابع توسط بانک‌ها نه‌تنها موجب ضرر و زیان خود آن‌ها می‌شود بلکه اثرات مخربی بر رشد و توسعه اقتصادی کشور به همراه خواهد داشت. (نادعلی، ۱۳۹۲).

در اقتصاد ایران که بازار پول سهم عمده‌ای از فعالیت‌های اقتصادی را به خود اختصاص داده است، بانک‌ها به‌عنوان واسطه‌گر مؤثر در چرخه اقتصادی محسوب می‌گردند به‌عبارت دیگر بخش بانکی در اقتصاد ایران را می‌توان پل ارتباطی میان عرضه و تقاضای منابع پولی در نظر گرفت. به‌طوری که عملکرد بهینه بانک‌ها براساس مکانیسم صحیح می‌تواند در پیشبرد اهداف کلان اقتصادی اثرات قابل‌ملاحظه‌ای داشته باشد؛ بنابراین در صورت عملکرد غیرکارای نظام بانکی و عدم ارائه خدمات همسو با توسعه اقتصادی و عدم انجام صحیح وظیفه واسطه‌گری مالی، بحران پولی در کشور به‌وجود خواهد آمد. بنابراین، هرگونه کارایی پائین در بخش پولی، تخصیص غیربهینه پول (انحراف در پس‌اندازهای مردم به بخش سرمایه‌گذاری و کاهش تولید) را سبب خواهد شد لذا به جرأت می‌توان گفت که ساختار نظام بانکی در اکثر اقتصادها (مهم‌تر از همه، در اقتصادهای پول‌محور) در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها نقش مهم و حیاتی دارد به دلیل وجود ریسک‌های متعدد که در این صنعت وجود دارد، در اثر سوء مدیریت امکان رخداد عکس قضیه هم بسیار محتمل است. در صورتی که بانک‌ها نتوانند قابلیت خود را با شرایط در حال تغییر بازار پولی و قوانین و سیاست‌های دستوری در این حوزه تطبیق دهند، امکان ورشکستگی وجود دارد. از این‌رو توجه به عملکرد بهینه بانک‌ها در جذب انواع سپرده‌ها به‌عنوان هدف اصلی یک بنگاه اقتصادی برای استمرار حیات و فعالیت آن‌ها امری اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. از طرفی، اهمیت نظام بانکی نیز در خلق پول، افزایش نقدینگی در اقتصاد، سرمایه‌گذاری در بخش‌ها و صنایع مختلف، تغییرات سطح

اثر متغیرهای کلان اقتصادی... /شکیبا، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

عمومی قیمت‌ها، اشتغال و همچنین ارزش پول غیرقابل‌انکار بلکه قابل‌ملاحظه است؛ بنابراین برای سیاست‌گذار کلان اقتصادی و همچنین مدیران ارشد بانک‌ها، این موضوع که متغیرهای کلان اقتصادی چه تأثیری در عملکرد بانک‌ها خواهند داشت یا به عبارتی، آیا سیستم بانکی قادر است سیاست‌های پولی را با بیشترین اثربخشی به اقتصاد منتقل نماید و یا بانک‌ها چگونه برای حفظ حیات خود، با اتخاذ تصمیماتی، اثربخشی این سیاست‌ها را کاهش می‌دهند؟ از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

برای بررسی دقیق مسیر اثرگذاری سیاست‌های پولی و تغییرات متغیرهای کلان اقتصادی بر عملکرد بانک‌ها و متغیرهای درون بانکی لازم است مدلی طراحی شود تا براساس آن علاوه بر این که یک سیاست‌گذار بتواند تأثیر تصمیمات خود را بر سیستم بانکی مشاهده کرده و در صورت نیاز، مؤلفه‌های سیاستی خود را تغییر دهد، مدیران بانک‌ها نیز بتوانند حساسیت مؤلفه‌های درون بانکی را بر عملکرد بانک شناسایی نمایند.

از طرفی با عنایت به اهمیت رقابت و پرهیز از انحصار به ویژه در بازار فعالیت‌های بانکی و جهت‌گیری سیاست‌های کلی در تحقق رقابتی شدن اقتصاد، اندازه‌گیری میزان رقابت یا به عبارت دیگر ارزیابی میزان قدرت انحصاری در این بازار ضروری است. از نتایج مستقیم اعمال قدرت انحصاری بر مصرف‌کنندگان، کاهش رفاه اجتماعی است. از طرف دیگر می‌تواند اثر نامطلوبی در تخصیص منابع به بار آورد؛ بطور کلی قدرت انحصاری در بازار مالی می‌تواند باعث کاهش دسترسی بنگاه‌ها به اعتبارات و افزایش نرخ بهره شود که خود می‌تواند منجر به کاهش رشد اقتصادی گردد. در این تحقیق ابتدا قدرت بازاری در نظام بانکی ایران طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۷ با استفاده از اطلاعات ترازنامه و صورت‌های مالی بانک دولتی و خصوصی فعال در صنعت بانکداری کشور اندازه‌گیری شده و سپس با استفاده از رهیافت داده‌های تابلویی پویا به بررسی اثر متغیرهای کلان اقتصادی همانند نرخ سود سپرده‌ها و رشد اقتصادی بر حجم سپرده‌های بانک‌های خصوصی و دولتی ایران پرداخته می‌شود. برای دستیابی به این هدف در ادامه مقاله به صورت زیر سازماندهی شده است:

در بخش دوم به ادبیات تحقیق پرداخته شده و در قسمت سوم، روش‌شناسی تحقیق در چارچوب تصریح الگو و پایگاه داده‌ها و اطلاعات آماری ارائه می‌شود. بخش چهارم به برآورد مدل و تحلیل یافته‌های تجربی اختصاص یافته و در نهایت در قسمت پنجم جمع‌بندی و نتیجه‌گیری تحقیق گزارش می‌شود.

مروری بر ادبیات تحقیق

در این بخش ابتدا مبانی نظری تحقیق و سپس مهمترین مطالعات تجربی صورت گرفته در خارج و داخل کشور مورد بررسی قرار می‌گیرند.

مبانی نظری تحقیق

با توجه به فروض اقتصادی بازارها وضعیت رقابتی یا انحصاری دارند. از طرفی در دنیای واقعی بازارها معمولاً در حالتی بین این دو قرار دارند. نوع بازار نشان‌دهنده قدرت بازاری بنگاه و توانایی آن در قیمت گذاری و مقدار تولید می‌باشد. قدرت بازاری نشان می‌دهد که چگونه یک بنگاه یا واحد در بازار تحت تأثیر قیمت‌ها قرار می‌گیرد. هرچه توانایی واحد برای تأثیرگذاری بر قیمت نسبت به سایر بنگاه‌ها بیش‌تر باشد سود بیشتری کسب می‌کند و از قدرت بیشتری برخوردار است. پس قدرت بازاری سطح رقابت در بازار را معلوم می‌کند. قیمت‌پذیری و فروش تولیدات در قیمتی برابر با هزینه‌های نهایی، از مهم‌ترین خصوصیات یک بازار رقابتی است. در یک بازار ناکامل رقابتی، بنگاه‌ها توانایی تأثیرگذاری قیمت و فروش تولیدات، بالاتر از سطح هزینه‌های نهایی را دارند. این ایده توسط لرنر^۱ (۱۹۳۴: ۱۶۱) با شاخصی تحت عنوان شاخص لرنر $\frac{P - MC}{P}$ فرموله شد (که در آن، P قیمت تولید و MC هزینه نهایی تولید است). هرچه ارزش این شاخص بیشتر باشد، درجه قدرت بازاری بالاتر است. تفسیر شاخص لرنر باید با احتیاط صورت گیرد؛ زیرا حاشیه قیمت-هزینه^۲ که این شاخص را تعیین می‌کند، قابل افزایش با ارتقا در قیمت یا کاهش در هزینه نهایی است. این تفسیر زمانی مناسب است که افزایش در شاخص لرنر، با افزایشی در قیمت‌های تولیدات همراه باشد. گرچه شاخص لرنر به‌طور گسترده به‌عنوان معیاری مناسب برای قدرت بازاری پذیرفته می‌شود، ولی اغلب مطالعات از این شاخص به‌صورت مستقیم استفاده نمی‌کنند (چون تعیین هزینه‌های نهایی به‌سادگی امکان‌پذیر نیست).

از آن‌جا که مشاهده مستقیم رقابت ممکن نیست اندازه‌گیری آن یکی از مشکلات پیش رو بوده همچنین به علت فقدان آمار و اطلاعات کافی اندازه‌گیری آن مشکل می‌باشد. با توجه به مطالعات انجام شده روش‌های مختلفی برای اندازه‌گیری قدرت بازاری وجود دارد.

به طور کلی دو روش اصلی برای تجزیه و تحلیل ویژگی‌های رقابتی وجود دارد. شاخص‌های ساختاری و غیر ساختاری، روش ساختاری عبارت‌اند از فرضیه ساختار- رفتار- عملکرد^۳ (SCP) و فرضیه ساختار کارآمد^۴ (ESH). همچنین ساختار بازار صنعت را می‌توان با استفاده از شاخص‌های تمرکز اندازه‌گیری کرد.

الگوی SCP که روش سنتی اقتصاد صنعتی می‌باشد نخستین بار توسط بن^۵ (۱۹۵۱) ارائه گردید. فرض می‌کند که تمرکز در بازار می‌تواند قدرت بازاری را هدایت کند که باعث می‌شود بنگاه‌ها برای کسب سود انحصاری نرخ سپرده پایین و نرخ وام بالاتر ارائه دهند. از سوی دیگر دمسترز^۶ (۱۹۷۳) فرضیه ساختار

اثر متغیرهای کلان اقتصادی... /شکیبا، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

کارآمد را پیشنهاد می‌کند و اظهار می‌دارد که رابطه مثبت بین سودآوری و تمرکز بازار نتیجه قدرت بازاری نیست، بلکه به علت کارایی بیشتر شرکت‌های با سهم بازار بزرگ‌تر است. در توسعه نظریات دمستز، شپارد^۷ (۱۹۸۶) نظریه قدرت بازار نسبی (RMP)^۸ را توضیح می‌دهد. همچنین برگر و حنان^۹ نظریه کارایی را به دو نظریه کارایی و حاصل از مقیاس تقسیم کردند. (آجیده و آدرمی^{۱۰}، ۲۰۱۵).

در پاسخ به کمبودهای مدل‌های ساختاری، مدل‌های غیر ساختاری که روش سازمان صنعتی جدید تجربی (NEIO)^{۱۱} نامیده می‌شود از جمله مدل ایواتا^{۱۲} (۱۹۷۴)، برسناهان-لاو^{۱۳} (۱۹۸۲) و پانزار و راس^{۱۴} به وجود آمدند. تأیید شده که مدل پانزار و راس روش مفیدی برای سنجش رقابت می‌باشد. در پاسخ به نقطه ضعف روش پانزار و راس که فرض می‌کند بانک‌ها فقط یک محصول (خدمت) را ارائه می‌دهد، روش برسناهان نقش مکمل را بازی می‌کند. برسناهان^{۱۵} (۱۹۸۲) مدلی را برای ماکزیمم‌سازی سود بنگاه‌ها در بازار انحصار چندجانبه فروش همراه با شرایط به حداکثر رساندن سود در نظر می‌گیرد.

تبیین تأثیر عوامل مؤثر بر جذب سپرده‌ها در نظام بانکی در این تحقیق بر اساس الگوی مطرح در نظریه ساختار-رفتار-عملکرد^{۱۶} انجام شده است. تیتکو، وارسیانی و سین^{۱۷} (۲۰۱۶) بیان می‌دارد که هر بازار دربرگیرنده سه عنصر ساختار، رفتار و عملکرد بوده و با توجه به ماهیت و نحوه ارتباط این عناصر با یکدیگر شکل، نوع و سازمان بازار مشخص می‌شود. پس از دهه ۱۹۵۰ میلادی پژوهش‌های بسیاری در مورد رابطه و جهت علیت بین عناصر بازار انجام شده که در این بین، میسن^{۱۸} (۱۹۳۹) و بین^{۱۹} (۱۹۵۶) از اقتصاددان پیشرو در این زمینه و در واقع بنیان‌گذار نظریه ساختار-رفتار-عملکرد بودند.^{۲۰} براساس این نظریه در تحقیقات بین (۱۹۵۶) رابطه مثبت و مستقیم بین ساختار بازار و سودآوری و همبستگی منفی بین ساختار و رقابت وجود دارد. نحوه تأثیر عناصر سه‌گانه بازار بر یکدیگر و چگونگی ارتباط آن‌ها از دیدگاه این نظریه، به کمک رابطه ۱ تبیین می‌شود:

$$(1) \text{ (شرایط خارجی، سازمان داخلی، رفتار، ساختار) } = f \text{ عملکرد}$$

در این رابطه تبعی، متغیرهای توضیح (مستقل) در طرف راست و متغیر عملکردی در طرف چپ قرار دارند. ساختار شامل عناصر متعددی بوده و رفتار نیز طیف وسیعی از اعمال و کردار بنگاه‌ها را در برمی‌گیرد.

در ادامه به بررسی چگونگی تأثیرگذاری متغیرهای کلان اقتصادی نظیر نرخ تورم، رشد اقتصادی و نرخ سود بر جذب سپرده‌ها و سودآوری بانک‌ها پرداخته می‌شود.

تورم تأثیر مهمی بر بانک‌ها دارد. تسهیلات بانکی از تغییرات تورم متأثر می‌گردد. کشورهایی که تورم بالاتری دارند، معمولاً دارای بازار بانکی غیرمولد هستند، با افزایش تورم، حجم تسهیلات پرداختی

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

به بخش خصوصی کاهش می‌یابد. از طرفی، با توجه به تحقیقات تان و فلاروس^{۲۱} (۲۰۱۲) سودآوری بانک‌ها نیز تحت تأثیر تورم قرار می‌گیرد به عبارتی، بین تورم و جذب سپرده‌های بانک رابطه منفی وجود دارد با این تفاوت که بانک‌ها ممکن است بلافاصله متوجه افزایش تورم شده و اقدامات لازم را برای جلوگیری از کاهش سود انجام دهند. تورم موجب کاهش ارزش واقعی پول و همچنین سایر متغیرهای پولی در طول زمان می‌شود. همچنین در نتیجه افزایش قیمت‌ها، تکمیل پروژه‌ها و پس‌انداز کاهش می‌یابد و اگر افزایش قیمت‌ها به سرعت افزایش یابد، سرمایه‌گذاری در بخش واقعی کاهش و تأثیر منفی بر اقتصاد را به همراه خواهد داشت. مبانی نظری اثر تورم بر جذب سپرده‌ها و سودآوری بانک‌ها به کارهای اسمیت و هایبنز^{۲۲} (۱۹۹۸-۱۹۹۹) برمی‌گردد.

بر اساس یافته‌های گورا و همکاران^{۲۳} (۱۹۹۹) و بشیر^{۲۴} (۲۰۰۰)، دیمارگاک و همکاران^{۲۵} (۱۹۹۹)، کاسمیدو^{۲۶} (۲۰۰۷) و ازلان^{۲۷} (۲۰۱۲) رشد اقتصادی یک متغیر گسترده و متداول اقتصاد کلان در تعیین عملکرد بانک‌ها به ویژه جذب سپرده و سودآوری آن‌ها محسوب می‌شود. تحقیقات اخیر نشان می‌دهد که رشد اقتصادی نقش مهمی را در پایدارسازی اقتصادی و در نتیجه سودآوری اقتصادی دارد. بر اساس یافته‌های وانگ و چان^{۲۸} (۲۰۰۹) و ازلان (۲۰۱۲) در صورتی که نرخ رشد اقتصادی کشور از نرخ سود بانکی بیشتر باشد ریسک اعتباری بانک‌ها کاهش یافته و کارایی^{۲۹} بانک افزایش خواهد یافت همچنین توان بازپرداخت تسهیلات‌گیرندگان را بهبود می‌بخشد. در حالی که شرایط ضعیف کلان اقتصادی (نرخ رشد منفی) می‌تواند از طریق افزایش نکول^{۳۰} و کاهش درآمد منجر به بحران‌های بانکی، کاهش سود و حتی زیان شود. یافته‌های بشیر^{۳۱} (۲۰۰۰) نشان می‌دهد که رشد اقتصادی با سودآوری بانک در کشورهای خاورمیانه به دلیل این که این کشورها دارای سطح درآمد متوسط و پائین هستند و بهبود شرایط اقتصادی فرصت افزایش درآمد را ایجاد می‌کند رابطه مثبت دارد. محمدی (۱۳۹۵) در خصوص تبیین مسیر اثر کاهش رشد اقتصادی در سودآوری بانک‌ها بیان می‌کند که به این صورت است که در زمان تشدید رکود اقتصادی به علت کاهش سطح فروش و حجم فعالیت‌های اقتصادی بنگاه‌ها، منابع بانکی تحلیل می‌رود، این امر منجر به ظهور کمبود نقدینگی در واحدهای اقتصادی می‌شود و به تدریج دریافت‌کنندگان تسهیلات از ایفای به‌موقع تعهدات بازمی‌مانند، بنابراین حجم مطالبات غیرجاری در دوران رکود اقتصادی افزایش می‌یابد و در مرحله بعد نیز رشد نسبت مطالبات غیرجاری قدرت تسهیلات دهی بانک‌ها را به بنگاه‌های اقتصادی و بازار بین‌بانکی کاهش می‌دهد. این استدلال با نتایج اکثر مطالعات تجربی سازگار است.

بر اساس فرضیه‌های مطرح‌شده توسط برنانکه و گرتلر^{۳۲} (۱۹۹۵) و کاشیاپ و آستین^{۳۳} (۱۹۹۴) و

اثر متغیرهای کلان اقتصادی.../شکیبا، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

زیمرن^{۳۴} (۲۰۱۷) کانال‌هایی که از طریق آن تغییر در نرخ سود بر جذب سپرده‌ها و سودآوری بانک‌ها تأثیر می‌گذارد را می‌توان به سه طبقه تقسیم نمود. طبقه اول شامل اثرات مستقیم بر موجودی دارایی‌ها و بدهی‌های هست، گروه دوم بر اثرات غیرمستقیم از طریق اقتصاد واقعی مربوط می‌شود و طبقه سوم به پاسخ‌های درونی بانک‌ها به تغییرات نرخ سود برمی‌گردد. ساموئلسون^{۳۵} (۱۹۴۵) مطرح می‌کند که عدم انطباق ساده در زمان سررسید می‌تواند بر حاشیه‌های درآمد و سودآوری بانک‌ها تأثیرگذار باشد. بر این اساس، در صورتی که میانگین مدت‌زمان سپرده‌گذاری نسبت به دوره زمانی تسهیلات بیشتر باشد، افزایش نرخ سود به سیستم بانکی آسیب می‌رساند. از این رو، زمان‌بندی‌های مختلف بین دارایی‌ها و بدهی‌ها ریسک جدیدی برای بانک‌ها ایجاد می‌کند. عموماً بدهی‌های بانکی به‌طور معمول از سررسید کوتاه‌تری نسبت به دارایی‌های بانک برخوردارند. در نتیجه، کاهش نرخ سود موجب بهبود سودآوری و افزایش آن موجب کاهش سودآوری بانک‌ها می‌شود. از طرفی، تغییرات در نرخ بهره همچنین ممکن است منحنی عملکرد و درآمد بانک را از طریق پاداش دوره‌ای تحت تأثیر قرار دهد. همچنین انگلیس و همکاران^{۳۶} (۲۰۱۲) اذعان دارند که نرخ سود بیشتر باعث کاهش تقاضای تسهیلات در اقتصاد می‌شود چراکه تسهیلات گیرندگان تمایل به نکول تسهیلات در نرخ‌های بالاتر دارند و بانک‌ها مجبور به افزایش مقررات جهت جلوگیری از زیان تسهیلات می‌شوند. در چنین شرایطی که اقتصاد واقعی در رکود قرار دارد، درآمدهای غیر بهره‌ای کاهش می‌یابد. از طرفی، افزایش نرخ سود می‌تواند به‌وسیله تعدیل اسپرد^{۳۷} بین نرخ‌های تسهیلات و سپرده‌ها برای بانک مزیت ایجاد کند.

پیشینه تحقیق

بیکر^{۳۸} (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای تحت عنوان آزمون رقابت ناقص در بازار سپرده و وام اتحادیه اروپا به بررسی درجه رقابت در هر دو بازار وام و سپرده به‌صورت جدا و با هم با استفاده از مدل برسناهان پرداخت و به این نتیجه رسید که این بازار شدیداً رقابتی می‌باشد.

فرناندز دی گووارا، مادئوس و پرز (۲۰۰۵)^{۳۹} قدرت بازاری در بخش بانکی اروپا را برای دوره ۱۹۹۹-۱۹۹۲ با استفاده از شاخص لرنر^{۴۰} محاسبه کردند نتایج نشان داد با وجود گسترش بازارها و مقررات‌زدایی‌ها اندازه رقابت در اروپا افزایش نیافته است.

لوبیس (۲۰۱۲)^{۴۱} در مطالعه‌ای درجه قدرت بازار صنعت بانکداری تجاری اندونزی را با استفاده از مدل برسناهان-لاو برای سه ماهه اول سال ۱۹۹۰ تا سه ماهه چهارم سال ۲۰۰۴ مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان می‌دهد که قدرت بازاری در بخش اعتبارات بانکی نسبتاً کم است. این به این معنی است که درجه رقابت بسیار بالا است.

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

آینی (۲۰۱۳) ۴۲ سطح رقابت در بخش بانکی نیجریه را بررسی کرده است. داده‌ها از ۱۸ بانک برای دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ جمع‌آوری شده است. در این مطالعه از روش غیرساختاری پانزرا-روس برای محاسبه شاخص رقابت استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بانک‌ها در نیجریه درآمد خود را تحت یک بازار رقابت‌انحصاری متوسط به دست آورده‌اند.

آجیده و آدرمی (۲۰۱۵) ۴۳ در پژوهشی به ارزیابی قدرت بازار نیجریه در جذب سپرده پرداختند. برای این منظور داده‌های سالانه را برای سال‌های ۲۰۱۲-۱۹۸۶ از صورت‌های مالی سالانه بانک‌ها و نشریه بانک مرکزی آماری استخراج کردند و مدل را بر اساس روش TSLS^{۴۴} برآورد کردند. نتایج نشان داد که بازار سپرده پول نیجریه دارای شرایط رقابت انحصاری می‌باشد.

بایکر و گریستین^{۴۵} (۲۰۱۷) با استفاده از مجموعه داده‌های صنعت بانکداری هلند به بررسی عوامل مؤثر بر نرخ سود حساب‌های پس‌انداز و مدت‌دار در سه سطح عوامل کلان، ویژگی خاص بانکی و مشخصات حساب‌ها پرداختند. از آنجا که در تحقیقات گذشته عموماً به تغییرات نرخ بهره توجه شده است. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که نرخ بازاری، نوسانات نرخ بازاری، نرخ تورم و سطح استرس بازار همگی اثر مثبت و معناداری بر نرخ بهره دارند. در حالی که رشد اقتصادی و شاخص تمرکز بر نرخ بهره اثر منفی می‌گذارند.

مزیلر و همکاران^{۴۶} (۲۰۱۹) به بررسی اثر رقابت بر نرخ سپرده در بانک‌های اسلامی و متعارف پرداخته‌اند. برای این منظور از ۲۰ کشور که دارای سیستم بانکداری دوگانه بودند در بازه ۲۰۱۷-۲۰۰۰ استفاده شده است. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری در رفتار قیمت‌گذاری بانک‌های اسلامی و متعارف وجود دارد. بانک‌های متعارف با افزایش قدرت بازاری نرخ سپرده کمتری ارائه می‌دهند، در حالی که افزایش رقابت در بانک‌های اسلامی اهمیت چندانی ندارد. همچنین آن‌ها نشان دادند که اساساً در کشورهای مسلمان بانک‌های متعارف، هنگامی که قدرت بازاری کمتر است نرخ سپرده بالاتری ارائه می‌دهند.

صبرعلی و همکاران^{۴۷} (۲۰۱۹) با بهره‌گیری از روش همجمعی خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی به بررسی عوامل مؤثر بر سپرده‌های بانکی در سودان طی سال‌های ۲۰۱۲-۱۹۷۰ پرداخته و نتیجه می‌گیرند در بلندمدت متغیرهای حجم نقدینگی و نرخ تورم تأثیر منفی و متغیرهای نرخ سود سپرده و تولید ناخالص داخلی حقیقی تأثیر مثبت و معنی‌دار بر کل سپرده‌های نظام بانکی در این کشور دارند.

پژویان و شفیعی (۱۳۸۷) به شناسایی وضعیت ساختار در صنعت بانکداری ایران با استفاده از داده‌های ترکیبی ناموزون ۱۷ بانک دولتی و خصوصی (۸۷-۱۳۷۵) پرداختند. به منظور شناسایی وضعیت ساختار

اثر متغیرهای کلان اقتصادی.../شکیبا، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

صنعت، به تبیین شدت رقابت از طریق برآورد کشش نابرابری در صنعت بانکداری (نسبت به ورود بانک‌های جدید) و معرفی شاخص U دیویس^{۴۸} پرداخته شد. نتایج پژوهش نشان داد که اولاً کشش نابرابری توزیع سهم بازاری بانک‌ها نسبت به ورود بانک‌های جدید کوچک‌تر از یک و برابر ۰/۴۸۷ بوده است، همچنین نتایج بررسی ارقام شاخص U نشان داد که مقدار این شاخص در سال‌های اخیر تاحدی کاهش یافته است.

خدادکاشی و حاجیان (۱۳۹۳) قدرت بازاری در بازارهای وام و سپرده در صنعت بانکداری ایران را بین سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۸۰ توسط شاخص لرنر اندازه‌گیری کردند آن‌ها به این نتیجه رسیدند که قدرت انحصاری در بازار وام‌ها کاهش یافته و درحالی که در بازار سپرده‌های بانکی، قدرت انحصار افزایش یافته است. این تحقیق اهمیت سیاست‌های اقتصادی را با هدف کاهش ارتفاع موانع ورود به بازار و تنظیم رقابتی‌تر شدن این صنعت نشان می‌دهد.

حسامی عزیزی و همکاران (۱۳۹۵)، به بررسی رابطه علی میان نرخ مؤثر سود تسهیلات و سود سپرده‌ها در بانک‌های تجاری فعال در ایران در دوره زمانی ۱۳۹۴-۱۳۹۰ با استفاده از آزمون علیت گرنجر پرداختند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در صنعت بانکداری ایران یک رابطه علی قوی از سمت نرخ سود سپرده‌ها به نرخ سود تسهیلات وجود دارد. همچنین، با توجه به منفی بودن ضریب شاخص تمرکز هرفیندال-هریسمن، با افزایش رقابت در صنعت بانکداری نرخ سود تسهیلات افزایش می‌یابد. از طرفی در تحقیق حاضر هیچ ارتباط معنی داری بین نرخ مصوب بانک مرکزی و نرخ سود تسهیلات اعتباری وجود ندارد.

پاسبان و روحی (۱۳۹۶) به بررسی عوامل مؤثر بر حجم سپرده‌ها در سیستم بانکی در سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۶۳ پرداخته و به این نتیجه می‌رسند منابع سیستم بانکی، نرخ تورم، درآمد سرانه ملی، نرخ ارز در بازار آزاد، قیمت سکه، شاخص مسکن اجاره‌ای میزان جمعیت تأثیر معنا دار بر حجم سپرده‌های بانک‌ها داشته و اولویت تأثیرگذاری به ترتیب مربوط به نرخ ارز، سکه، درآمد سرانه، جمعیت و نرخ تورم می‌باشد.

پورمند بخشایش و پورمندبخشایش (۱۳۹۶) به بررسی عوامل مؤثر بر حجم سپرده‌ها با تاکید بر ریسک اعتباری و ریسک بازار در ایران طی سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۷۸ پرداخته و نتیجه می‌گیرند متغیرهای ریسک بازار اثر معنادار بر حجم سپرده‌های بانکی دارد به طوری که نرخ ارز غیررسمی، نرخ سود سپرده‌ها و قیمت سهام به عنوان متغیر ریسک بازار در مدل‌های جداگانه تأثیر مثبت بر حجم سپرده‌های بانکی داشته و نرخ تورم تأثیر منفی حجم سپرده‌های بانکی دارد.

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

رزم‌آهنگ و سبحانی (۱۳۹۷) به ارزیابی تبعات ریسک پذیری و رقابت بانک‌ها در جذب سپرده در شرایط عدم تقارن اطلاعات؛ مطالعه موردی نظام بانکی ایران پرداخته‌اند. برای این منظور از طریق مدل سازی رفتار بانک‌ها و متقاضیان تسهیلات در قالب یک بازی دومرحله‌ای در شرایط عدم تقارن اطلاعات و با بنا نهادن فروزی متناسب با شرایط نظام بانکی ایران به بررسی هدف تحقیق پرداخته شده است. نتیجه مدل نشان می‌دهد که نرخ بهره سپرده‌ای که توسط بانک پرسیسک به سپرده گذاران پیشنهاد می‌شود بیشتر از نرخ بهره بانک کم ریسک است. به عبارت دیگر بانک‌های ناسالم نقش قابل توجهی در جهت دهی به نرخ بهره سپرده دارند.

خواجهی و همکاران (۱۳۹۸) با بهره‌گیری از رهیافت داده‌های تابلویی به ارزیابی منابع رشد بهره وری، عوامل مؤثر و رقابت در بازار جذب سپرده در ۱۰ بانک تجاری ایران طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۶ پرداخته‌اند. یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد اندازه بانک‌ها به صورت مستقیم، نسبت هزینه به سود به صورت معکوس و رقابت در بازار جذب سپرده به طور مستقیم می‌تواند بهره وری و عملکرد بانک‌ها را تحت تأثیر قرار دهد.

در جمع‌بندی مطالعات انجام شده و به ویژه مطالعات داخلی می‌توان استدلال نمود که در اغلب مطالعات تأثیر قدرت بازاری بر متغیرهای عملکردی نظام بانکی ایران همانند سودآوری و جذب سپرده‌ها مورد بررسی و کنکاش قرار گرفته و تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی به همراه قدرت بازاری بر جذب سپرده‌های بانکداری ایران در چارچوب رهیافت داده‌های تابلویی پویا مورد توجه قرار نگرفته است. لذا وجه تمایز و نوآوری این مطالعه استفاده از روش‌های پویا در برآورد قدرت بازاری و نیز بررسی چگونگی تأثیرگذاری متغیرهای کلان اقتصادی همانند نرخ تورم، رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی و نرخ سود سپرده‌ها و نیز قدرت بازاری بر سپرده‌های نظام بانکی ایران طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۶ می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق

در این مطالعه قدرت بازاری بر اساس رویکرد برسنهان- لاو استخراج شده می‌شود. این روش از ترکیب معادلات تقاضا و هزینه، همراه با شرایط به حداکثر رساندن سود که درآمد نهایی (MR) برابر هزینه‌نهایی (MC) حاصل می‌شود. در این مدل تغییرات حدسی از تقاطع همزمان تابع تقاضا و معادله عرضه به دست می‌آید.

الگوی پویا

در مدل پویا متغیر وابسته با یک دوره تأخیر به عنوان متغیر توضیحی در مدل وارد می‌شود، که به

اثر متغیرهای کلان اقتصادی... / شکیب، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

شرح زیر می باشد:

$$\begin{aligned} DEP &= \alpha_0 + \alpha_1 RDEP + \alpha_2 dDEP_{t-1} + \alpha_3 ggdp + \alpha_4 ggdp * RDEP + \xi \\ RDEP &= \beta_0 + \beta_1 DEP + \beta_2 DEP_{t-1} + \beta_3 INF + \beta_4 T - \lambda(Q_t) + V \end{aligned} \quad (2)$$

• متغیرهای وابسته و توضیحی مدل

متغیرهای مورد استفاده در این پژوهش عبارتند از:

DEP = حجم سپرده‌های بانکی که شامل سپرده‌های دیداری، پس انداز و مشابه، سپرده‌های مدت دار و سایر سپرده‌های بانکها بر حسب میلیارد ریال در دوره زمانی مورد بررسی است که در قالب معادله (۲) برای بانک‌های خصوصی و دولتی برآورد می‌شوند. دلیل لحاظ نمودن مقدار وقفه دار مرتبه اول متغیر حجم سپرده‌های بانکی ماهیت پویای مدل و نیز بزرگتر بودن تعداد مقاطع از دوره زمانی مورد بررسی می‌باشد.

RDEP = نرخ سود پرداختی به سپرده گذاران بر حسب درصد می‌باشد (منبع: پژوهشکده پولی و بانکی)

GGDP = تولید ناخالص داخلی واقعی به قیمت ثابت سال پایه ۱۳۹۰ می‌باشد (منبع: اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی)

INF = برای این متغیر از داده‌های نرخ تورم استفاده شده است (منبع: اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی)

T = میزان دارایی ثابت بانکها در هر دوره برای این متغیر استفاده شده است (منبع: پژوهشکده پولی و بانکی)

شایان ذکر است در این پژوهش از داده‌های واقعی با سال پایه ۱۳۹۰ استفاده شده است.

علت استفاده نشدن از آمار سایر بانک‌هایی که در این پژوهش آورده نشده است، تأسیس آن‌ها در زمان دورتر یا انحلال زودتر از این تاریخ می‌باشد.

روش توصیف و تجزیه و تحلیل اطلاعات بر اساس استفاده از روش داده‌های تابلویی پویا به دلیل بیشتر بودن تعداد مقاطع مورد بررسی از دوره زمانی می‌باشد.

یکی از روش‌های غیرخطی مهم برای شناسایی متغیرهای کلان اقتصادی تأثیرگذار بر حجم سپرده بانکها، روش متوسط وزنی حداقل مربعات می‌باشد. این روش نسبت به سایر روش‌های غیر خطی مانند الگوی میانگین گیری بیزین دارای مزیت‌هایی می‌باشد. اولین مزیت متعامدسازی اولیه متغیرهای توضیحی

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

کمکی و معین و پارامترهای آن می‌باشد. مزیت دوم این روش استفاده از تابع توزیع پیشین لاپلاس به جای توزیع‌های پیشین نرمال مورد استفاده در روش میانگین‌گیری بی‌زین می‌باشد. همچنین حجم محاسبه‌ها در روش متوسط وزنی حداقل مربعات در مقایسه با روش میانگین‌گیری بی‌زین به شدت کاهش می‌یابد و بنابراین امکان بهره‌گیری از توزیع پیشین مطابق با مفهوم مشخصی از ناطمینانی در خصوص متغیرهای کمکی را ارائه می‌دهد (مگنوس و همکاران ۴۹، ۲۰۱۹).

محدودیت‌های روش میانگین‌گیری بی‌زین در مقایسه با روش متوسط وزنی حداقل مربعات به صورت زیر می‌باشد:

- استفاده از توزیع نرمال در تابع توزیع پیشین.
- استفاده از g-prior در واریانس تابع توزیع پیشین.
- استفاده از الگوریتم‌های شبیه‌سازی و تقریب‌سازی در برآورد مدل و نیاز به زمان بیشتر برای محاسبه‌های طولانی.

با در نظر گرفتن مطالب فوق، شناسایی متغیرهای کلان اقتصادی با استفاده از روش غیرخطی میانگین متوسط وزنی حداقل مربعات انجام شد.

برآورد مدل و تحلیل نتایج تجربی

ابتدا با استفاده از رهیافت پویا و تخمین‌زننده گشتاور تعمیم یافته به برآورد معادله‌های عرضه و تقاضا در بخش سپرده بانکی و قدرت بازاری پرداخته می‌شود. برای بررسی پایایی متغیرها در روش داده‌های تابلویی دو نوع آزمون ریشه واحد نسل اول و دوم وجود دارد. به منظور مناسب بودن هر یک از آزمون‌ها، لازم است ابتدا وابستگی بین مقاطع (۱۸ بانک خصوصی و دولتی) با استفاده از آزمون‌های پسران، فریدمن و فریز آزمون شود. نتایج آزمون وابستگی بین مقاطع در جدول ۱ گزارش شده است:

جدول ۱: نتایج آزمون وابستگی بین مقاطع

مقدار آماره آزمون پسران	مقدار آماره آزمون فریدمن	مقدار آماره آزمون فریز
-۲/۱۴	۲۳/۶۷	۲/۵۶
ارزش احتمال	ارزش احتمال	ارزش احتمال
۰/۹۶	۰/۰۲	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتایج جدول ۱ نشان می‌دهد از سه آماره آزمون، دو آماره وابستگی بین مقاطع را تأیید می‌کنند. از اینرو لازم است از آزمون‌های ریشه واحد نسل دوم همانند آزمون دیکی-فولر تعمیم یافته تصحیح شده

اثر متغیرهای کلان اقتصادی... /شکیبا، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

پسران استفاده نمود که نتایج در جدول ۲ ارائه شده است:

جدول ۲: نتایج آزمون پایایی متغیرهای تحقیق با استفاده از آزمون دیکی - فولر تعمیم یافته

تصحیح شده پسران

نام متغیر	GGDP	INF	T	RDEP	DEP
آماره تی بار	-۴/۶۲	-۶/۷۲	۰/۰۸	-۸/۸۲	۰/۰۵
ارزش احتمال	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۵۳	۰/۰۰۰	۰/۵۲
نتیجه آزمون	$I(۰)$	$I(۰)$	$I(۱)$	$I(۰)$	$I(۱)$

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتایج آزمون نشان می‌دهد متغیرهای رشد اقتصادی، نرخ تورم و نرخ سود سپرده‌ها پایا در سطح و متغیرهای دارایی‌های ثابت بانک و حجم سپرده‌ها دارای درجه انباشتگی یک هستند، لذا جهت حصول اطمینان از وجود رابطه بین متغیر وابسته یعنی حجم سپرده‌ها با متغیرهای توضیحی از آزمون وسترلاند جهت بررسی همجمعی در داده‌های تابلویی استفاده می‌شود که این آزمون وابستگی بین مقاطع را در نظر گرفته و با توجه به وجود وابستگی بین بانک‌ها این آزمون مناسب می‌باشد که نتایج در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳: نتایج آزمون همجمعی وسترلاند

مقدار آماره آزمون	Gt	Ga	Pt	Pa
مقدار	-۳/۸۵	-۲۷/۶۷	-۱۳/۷۲	-۲۷/۷۳
مقدار آماره Z	-۵/۳	-۶/۹۲	-۵/۵۱	-۸/۷۶
ارزش احتمال	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتایج آزمون نشان می‌دهد فرضیه صفر مبتنی بر عدم وجود رابطه بلندمدت بین متغیر وابسته و متغیرهای توضیحی برای هر چهار آزمون در تمامی سطوح معنی‌داری ۱، ۵ و ۱۰ درصد رد شده و می‌توان نتیجه گرفت که رابطه بلندمدت بین میزان سپرده‌ها با متغیرهای لحاظ شده در مدل مورد تأیید قرار می‌گیرد. حالا به تخمین مدل با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته پرداخته می‌شود. نتایج حاصل از برآورد مدل در جدول ۴ گزارش شده است:

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

جدول ۴: نتایج تخمین مدل به روش گشتاور تعمیم یافته

معادله	متغیرهای توضیحی و عرض از مبدأ	ضریب برآورد شده	مقدار آماره Z	ارزش احتمال
تقاضای کل	عرض از مبدأ	-۶/۹۸	۴/۳۵	۰/۰۰۰
	نرخ سود سپرده	۱/۹۹	۱۸/۰۶	۰/۰۰۰
	نرخ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی	۰/۸۹	۲۳/۵۸	۰/۰۰۰
	اثر متقاطع رشد تولید و سود سپرده	۰/۳۵	۳۰/۸۹	۰/۰۰۰
عرضه کل	عرض از مبدأ	۳/۲۷	۱۰۶/۴۴	۰/۰۰۰
	مقدار وقفه‌دار مرتبه اول حجم سپرده	۰/۵۱	۱۵/۱۸	۰/۰۰۰
	نرخ سود سپرده	۰/۱۳	۵/۸۷	۰/۰۰۰
	نرخ تورم	-۰/۰۹	-۱۳/۵۲	۰/۰۰۰
	دارایی ثابت	۰/۱۲	۱۲/۳۶	۰/۰۰۰
	قدرت بازاری	۰/۶۲	۸/۶۹	۰/۰۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول ۴ نتایج تخمین الگوی پویا بازار سپرده را برای ۱۸ بانک فعال در صنعت بانکداری ایران ارائه می‌دهد. بر طبق نتایج می‌توان مشاهده کرد که تمامی ضرایب در سطح معنی‌دار ۵ درصد معنادار می‌باشند. متغیر رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی و نرخ سود سپرده، اثر متقاطع رشد تولید، سود سپرده و متغیر مقدار وقفه‌دار مرتبه اول حجم سپرده‌ها و دارایی‌های ثابت بانک‌ها دارای ضریب مثبت می‌باشند و بیانگر این است که به ازای یک درصد افزایش (کاهش) در این متغیرها افزایش (کاهش) در حجم سپرده ایجاد می‌شود.

متغیر نرخ تورم دارای اثرگذاری منفی و معنی‌دار بر حجم سپرده بانک‌ها بوده و متغیر قدرت بازاری تأثیر مثبت و معنی‌دار بر حجم سپرده‌های بانک‌های خصوصی و دولتی داشته به طوری که با افزایش یک واحدی آن، حجم سپرده بانک‌ها در حدود ۰/۶۲ واحد افزایش می‌یابد. مقدار محاسبه شده برای قدرت بازاری بیانگر این است که در بانک‌های مورد بررسی وضعیت انحصار چندجانبه برقرار است.

در ادامه به منظور انتخاب مناسب متغیرهای ابزاری از آزمون سارگان استفاده می‌شود. با توجه به مقدار احتمال این آماره فرضیه صفر معتبر بودن متغیرهای ابزاری مورد تأیید قرار می‌گیرد. همچنین به منظور تعیین مرتبه‌ی خودهمبستگی جملات اخلاص از آماره آزمون آرلانو و باند استفاده شده است که نتایج آزمون فوق در جدول ۵ ارائه شده است. شایان ذکر است در این پژوهش به دلیل کوتاه بودن دوره زمانی مورد بررسی از مقدار وقفه‌دار مرتبه دوم حجم سپرده بانک‌ها به عنوان متغیر ابزاری استفاده شده

اثر متغیرهای کلان اقتصادی.../شکیبا، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

است:

جدول ۵: نتایج آزمون سارگان و آزمون آرلانو باند

مقدار آماره آزمون	آماره آزمون سارگان و آرلانو باند
۶/۵۸ (۰/۶۵)	آزمون سارگان
-۲/۶۹ (۰/۰۰)	خودهمبستگی مرتبه اول
-۰/۲۵ (۰/۸۵)	خودهمبستگی مرتبه دوم

منبع: یافته‌های پژوهشگر

* اعداد داخل پرانتز درجه معناداری ضرایب را نشان می‌دهد.

در ادامه با توجه به این که در مبانی نظری و مطالعات تجربی صورت گرفته در خصوص متغیرهای مؤثر بر سپرده‌های بانکی عوامل متعددی ذکر شده در این مطالعه برای شناسایی متغیرهای کلان اقتصادی از روش متوسط وزنی حداقل مربعات استفاده شده است.

جدول ۶: نتایج شناسایی متغیرهای کلان اقتصادی به روش متوسط وزنی حداقل مربعات

متغیر	ضریب	مقدار آماره تی استیودنت	احتمال متغیرها
نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	۰/۵۲	۳/۲	۰/۹۵
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی	۰/۱۹	۴/۲۳	۰/۹۳
اثر متقاطع رشد تولید و نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	۰/۲۳	۸/۷۳	۰/۸۵
مقدار وقفه‌دار مرتبه اول حجم سپرده	۰/۰۶	۶/۵۹	۰/۷۲
نرخ ارز اسمی	-۰/۶۵	-۵/۹۵	۰/۶۵
حجم نقدینگی	-۰/۳۵	-۴/۸۵	۰/۴۳

منبع: یافته‌های پژوهشگر

در این بخش به برآورد مدل در گروه بانک‌های منتخب دولتی طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۷ پرداخته می‌شود. با توجه به بیشتر بودن دوره زمانی مورد بررسی (۱۰ سال) از تعداد بانک‌های دولتی با محدودیت دسترسی به آمار و اطلاعات حجم سپرده‌ها (۶ بانک ملی، سپه، مسکن، پست بانک، کشاورزی و توسعه صادرات ایران به عنوان بانک‌های دولتی) از آزمون ریشه واحد ایم، پسران و شین برای بررسی پایایی متغیرها استفاده شده که نتایج در جدول ۷ ارائه شده است:

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

جدول ۷: نتایج آزمون ریشه واحد ایم، پسران و شین برای متغیرهای تحقیق

متغیرهای وابسته و توضیحی	مقدار آماره آزمون t بار	ارزش احتمال	نتیجه آزمون
حجم سپرده بانک‌های دولتی	-۲/۰۷	۰/۱۳	پایا با یک مرتبه تفاضل‌گیری
نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	-۱/۳۲	۰/۵۱	پایا با یک مرتبه تفاضل‌گیری
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی	-۲/۶۳	۰/۰۰۴	پایا در سطح
اثر متقاطع رشد تولید و نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	-۳/۳۵	۰/۰۰۰	پایا در سطح
قدرت بازاری	-۳/۱	۰/۰۰۰	پایا در سطح
دارایی ثابت	-۱/۴۲	۰/۳۹	پایا با یک مرتبه تفاضل‌گیری
حجم نقدینگی	-۳/۳۳	۰/۰۰۰	پایا در سطح
نرخ ارز اسمی	-۳/۱۷	۰/۰۰۰	پایا در سطح

منبع: یافته‌های پژوهشگر

با توجه به مرتبه جمعی متفاوت متغیرهای مدل، جهت حصول اطمینان از وجود رابطه بین متغیر وابسته یعنی حجم سپرده‌ها با متغیرهای توضیحی از آزمون پدرونی استفاده که نتایج در جدول ۸ گزارش شده است.

جدول ۸: نتایج آزمون همجمعی پدرونی

Z_v	Z_ρ	Z_{pp}	Z_t	مقدار آماره آزمون
-۱/۶۹	۵/۸۹	-۳/۳۵	-۱/۳۳	تابلویی
۰/۳۵	۰/۰۵	۰/۰۰	۰/۰۵	سطح معناداری
-	-۳/۵۳	-۴/۸۹	-۵/۶۵	گروهی
-	۰/۰۰۲	۰/۰۰	۰/۰۰۰	سطح معناداری

منبع: یافته‌های پژوهشگر

بر اساس نتایج آزمون رابطه بلندمدت بین میزان حجم سپرده‌های بانک‌های دولتی با متغیرهای کلان اقتصادی و قدرت بازاری و دارایی‌های ثابت در مدل مورد تأیید قرار می‌گیرد. در ادامه با استفاده از آماره آزمون هاسمن روش مناسب از بین اثرات ثابت و یا تصادفی برای برآورد مدل آزمون شده که نتایج در قالب جدول ۹ گزارش شده است:

جدول ۹: نتایج آزمون هاسمن برای انتخاب روش مناسب از بین اثرات ثابت یا تصادفی

مقدار آماره کای-دو	درجه آزادی	ارزش احتمال (P)
۲/۳۹	۷	۰/۶۵

منبع: یافته‌های پژوهشگر

اثر متغیرهای کلان اقتصادی... /شکیبا، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

نتایج آزمون هاسمن دلالت بر عدم رد فرضیه صفر و استفاده از روش اثرات تصادفی به جای اثرات ثابت در برآورد مدل دارد. نتایج برآورد مدل برای بانک‌های دولتی به شرح جدول ۱۰ ارائه شده است:

جدول ۱۰: نتایج تخمین مدل در بانک‌های دولتی به روش اثرات تصادفی

متغیرهای توضیحی و عرض از مبدأ	ضریب برآورد شده	مقدار آماره Z	ارزش احتمال (PV)
عرض از مبدأ	-۰/۰۰۰۲	-۰/۱۷	۰/۸۶
نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	۰/۰۳۵	۲۱/۴۵	۰/۰۰۰
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی	۰/۰۰۸	۸/۳۵	۰/۰۰۰
اثر متقاطع رشد تولید و نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	۰/۰۲۷	۶/۷۵	۰/۰۰۰
حجم نقدینگی	-۰/۰۱۵	-۴/۰۸	۰/۰۰۰
نرخ ارز اسمی	-۰/۳۷	-۱۴/۱۴	۰/۰۰۰
قدرت بازاری	۰/۰۶	۸/۱۲	۰/۰۰۰
دارایی ثابت	۰/۰۴	۱۵/۵۸	۰/۰۰۰
مقدار ضریب تعیین = ۰/۷۱			
مقدار آماره فیشر = ۱۹۲۳/۱۸			

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتایج تخمین مدل به روش اثرات تصادفی برای بانک‌های دولتی منتخب نشان می‌دهد متغیرهای حجم نقدینگی و نرخ ارز اسمی دارای اثرگذاری منفی بر حجم سپرده بانک‌های دولتی و سایر متغیرها دارای اثرگذاری مثبت می‌باشد که با انتظارات نظری سازگار و همسو است. به بیان دیگر انتظار بر این است با افزایش نرخ سود سپرده‌های بلندمدت، افزایش تولید و رشد آن و نیز دارایی‌های ثابت حجم سپرده بانک‌های دولتی افزایش یافته و با افزایش حجم نقدینگی و افزایش نرخ تورم از میزان حجم سپرده بانک‌های دولتی کاسته شود. با افزایش نرخ ارز و بازدهی سرمایه‌گذاری در دارایی‌های غیرمولد انتظار بر این است از میزان سپرده بانک‌ها کاسته شود. با توجه به بیشتر بودن دوره زمانی مورد بررسی از تعداد بانک‌های دولتی، لازم است وجود یا عدم وجود خودهمبستگی بین جملات اختلال آزمون شود، برای این منظور از آزمون خودهمبستگی مرتبه اول ولدریج استفاده شده است:

جدول ۱۱: نتایج آزمون ولدریج برای آزمون خودهمبستگی مرتبه اول بین جملات اختلال

مقدار آماره فیشر	درجه آزادی	ارزش احتمال (PV)
۰/۴۳	(۱ و ۷)	۰/۶۸

منبع: یافته‌های پژوهشگر

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

نتایج آزمون ولدریج دلالت بر عدم رد فرضیه صفر و عدم وجود خودهمبستگی مرتبه اول بین جملات اختلال در سطوح معنی داری ۵ و ۱۰ درصد می باشد.

در بخش بعدی تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی به همراه قدرت بازاری و دارایی ثابت بر حجم سپرده‌ها در ۱۲ بانک خصوصی ارزیابی شده است. برای این منظور، به دلیل بیشتر بودن تعداد بانک‌های خصوصی مورد بررسی (۱۲ بانک) شامل بانک تجارت، صادرات، اقتصاد نوین، پارسیان، کارآفرین، ملت، سامان، پاسارگاد، رفاه کارگران، سینا، شهر و دی از دوره زمانی مورد بررسی (۱۰ سال) از آزمون ریشه واحد هریس و تزاوالیس (۱۹۹۹) برای بررسی پایایی متغیرها استفاده شده که نتایج در جدول ۱۲ ارائه شده است:

جدول ۱۲: نتایج آزمون ریشه واحد هریس و تزاوالیس برای متغیرهای تحقیق

متغیرهای وابسته و توضیحی	مقدار آماره آزمون Z	ارزش احتمال	نتیجه
حجم سپرده بانک‌های دولتی	-۰/۵۱	۰/۳	پایا در سطح
نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	۲/۷۲	۰/۹۹	پایا با یک مرتبه تفاضل‌گیری
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی	-۲/۳۵	۰/۰۰۹	پایا در سطح
اثر متقاطع رشد تولید و نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	-۵/۶۵	۰/۰۰۰	پایا در سطح
قدرت بازاری	-۳/۷۵	۰/۰۰۱	پایا در سطح
دارایی ثابت	-۱/۹۲	۰/۰۳	پایا در سطح
حجم نقدینگی	۰/۳۹	۰/۶۵	پایا با یک مرتبه تفاضل‌گیری
نرخ ارز اسمی	-۱۷/۰۹	۰/۰۰۰	پایا در سطح

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتایج آزمون نشان می‌دهد متغیرهای حجم نقدینگی و نرخ سود سپرده‌های بلندمدت پایا با یک مرتبه تفاضل‌گیری بوده و سایر متغیرها پایا در سطح می‌باشند. برای این منظور لازم است با استفاده از آزمون همجمعی پدرونی وجود یا عدم وجود رابطه بلندمدت بین متغیرها آزمون شود.

جدول ۱۳: نتایج آزمون همجمعی پدرونی

مقدار آماره آزمون	Z_t	Z_{pp}	Z_ρ	Z_v
تابلویی	۶/۵۹	۶/۸۴	۶/۷	-۱/۶۹
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۳۵
گروهی	-۴/۰۰۲	-۹/۸۵	-۷/۹۳	-
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	-

منبع: یافته‌های پژوهشگر

اثر متغیرهای کلان اقتصادی.../شکیبا،دقیقی اصل،دامن کشیده،افشاری رادواسماعیل زاده مقری

بر اساس نتایج آزمون می‌توان بیان کرد که رابطه بلندمدت بین متغیرها در مدل برقرار بوده برای تخمین رابطه بلندمدت با توجه به محدود بودن دوره زمانی مورد بررسی از روش تخمین گشتاور تعمیم یافته در چارچوب رهیافت داده‌های تابلویی پویا برای برآورد مدل در ۱۲ بانک خصوصی استفاده شده است. نتایج تخمین مدل در جدول ۱۴ ارائه شده است.

جدول ۱۴: نتایج تخمین مدل به روش گشتاور تعمیم یافته در بانک‌های خصوصی

متغیرهای توضیحی و عرض از مبدأ	ضریب برآورد شده	مقدار آماره Z	ارزش احتمال (PV)
مقدار وقفه‌دار حجم سپرده‌ها	۰/۳۸	۱۱/۷۵	۰/۰۰۰
نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	۱/۰۴۸	۵/۲۴	۰/۰۰۰
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی	۰/۱۱	۵/۴۳	۰/۰۰۰
اثر متقاطع رشد تولید و نرخ سود سپرده‌های بلندمدت	۰/۰۸	۰/۱۵	۰/۸۸
قدرت بازاری	۰/۱۶	۱۷/۵۵	۰/۰۰۰
دارایی ثابت	۰/۲۵	۱۸/۲۱	۰/۰۰۰
حجم نقدینگی	-۰/۳۱۳	-۴/۰۴	۰/۰۰۰
نرخ ارز اسمی	-۰/۱۱	-۱۶/۱۵	۰/۰۰۰
عرض از مبدأ	۲/۳۹۹	۱/۰۲	۰/۳۱۹
sargan(χ^2)	۲/۴۸	---	---
ارزش احتمال آزمون Sargan	۰/۸۶	---	---
تعداد سال‌ها	۱۰	---	---
تعداد بانک‌ها	۱۲	---	---

منبع: یافته‌های پژوهشگر

بر اساس نتایج جدول ۱۴ می‌توان بیان کرد متغیر حجم نقدینگی و نرخ ارز اسمی تأثیر منفی و سایر متغیرها تأثیر مثبت بر حجم سپرده‌های بانک‌های خصوصی داشته‌اند. علاوه بر این، مقدار آماره آزمون سارگان (۲/۴۸) با ارزش احتمال (۰/۸۶) دلالت بر عدم رد فرضیه صفر و معتبر بودن متغیرهای ابزاری تعریف شده در مدل دارد. شایان ذکر است که در این برآورد به دلیل کمتر بودن دوره زمانی مورد بررسی، مقدار وقفه‌دار مرتبه دوم حجم سپرده بانک‌های خصوصی به عنوان متغیر ابزاری در نظر گرفته شده است. به منظور تعیین مرتبه خود همبستگی جملات اختلال از آماره آزمون آرانوو باند استفاده شده است.

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

جدول ۱۵: آزمون آرلانو و باند برای تعیین مرتبه خود همبستگی جملات اختلال

ارزش احتمال	مقدار آماره آزمون Z	مرتبه خود همبستگی
۰/۰۳	-۱/۵۹	خودهمبستگی مرتبه اول
۰/۵۷	-۰/۷۹	خودهمبستگی مرتبه دوم

منبع: یافته‌های پژوهشگر

با توجه به نتایج جدول ۱۵ می‌توان بیان کرد که مرتبه خود همبستگی بین جملات اختلال از مرتبه یک بوده است. بنابراین روش آرلانو باند روش مناسبی برای حذف اثرات ثابت مدل می‌باشد. از این رو مدل برآورد شده با متغیر وابسته وقفه‌دار مرتبه اول روش مطلوبی برای تخمین مدل بوده و دارای تورش تصریح مدل نمی‌باشد. به منظور بررسی رابطه علی بین متغیرهای کلان اقتصادی و قدرت بازاری با حجم سپرده‌های بانک‌ها از آزمون علیت دمترسکو و هرلین (۲۰۱۲) با وقفه بهینه یک استفاده شده که نتایج به صورت جدول ۱۶ می‌باشد:

جدول ۱۶: نتایج آزمون علیت بین متغیرهای کلان اقتصادی، قدرت بازاری و حجم سپرده بانکی

نتیجه آزمون	مقدار آماره آزمون W بار و ارزش احتمال	مقدار آماره آزمون Z بار و ارزش احتمال	وقفه بهینه	جهت علیت
وجود رابطه علی یک سو به از سمت متغیرهای کلان اقتصادی به حجم سپرده بخش بانکی	۵/۲۵ (۰/۰۰۰)	۱۰/۸۵ (۰/۰۰۳۳)	۱	از سمت متغیرهای کلان اقتصادی به حجم سپرده بخش بانکی
عدم وجود رابطه علی از سمت سپرده‌های بخش بانکی به متغیرهای کلان اقتصادی	۰/۸۲ (۰/۶۵)	-۰/۴۴ (۰/۵۹)	۱	از سمت سپرده‌های بخش بانکی به متغیرهای کلان اقتصادی
وجود رابطه علی یک سو به از سمت قدرت بازاری به حجم سپرده بخش بانکی	۰/۰۲ (۰/۰۱۶)	-۲/۴۹ (۰/۰۲)	۱	از سمت قدرت بازاری به حجم سپرده بخش بانکی
عدم وجود رابطه علی از سمت سپرده‌های بخش بانکی به قدرت بازاری	۰/۸۳ (۰/۶۷)	-۰/۴۲ (۰/۶۱)	۱	از سمت سپرده‌های بخش بانکی به قدرت بازاری

منبع: یافته‌های پژوهشگر

اثر متغیرهای کلان اقتصادی... / شکیب، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

بر اساس نتایج آزمون علیت دمترسکو و هرلین می‌توان بیان کرد که رابطه علی یک سویه یا یک طرفه از سمت متغیرهای کلان استخراج شده از روش متوسط وزنی حداقل مربعات و قدرت بازاری به حجم سپرده‌های بخش بانکی برقرار بوده و از سمت حجم سپرده‌ها به قدرت بازاری و متغیرهای کلان اقتصادی رابطه علی وجود ندارد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری تحقیق

این مطالعه با هدف بررسی تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی و قدرت بازاری بر حجم سپرده‌های بانک‌های دولتی و خصوصی در بازه زمانی ۱۳۸۷-۱۳۹۶ انجام شده است. برای این منظور و بر اساس رویکرد برسنهان و لائو یک مدل اقتصاد سنجی پویا با بهره‌گیری از رهیافت داده‌های تابلویی و تخمین‌زننده گشتاور تعمیم یافته برآورد شده است. که بدین منظور از شاخص تغییرات حدسی که بیان‌کننده درجه قدرت بازاری است، استفاده شده است. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که ضریب برآورد شده برای قدرت بازاری بر مبنای تغییرات حدسی یعنی برای بانک‌های دولتی ۰/۰۶ و برای بانک‌های خصوصی ۰/۱۶ می‌باشد. بر اساس شاخص کشش تغییرات حدسی محاسبه شده می‌توان ادعا نمود که بازار سپرده ایران برای هجده بانک فعال در صنعت بانکداری با درجه بالایی از رقابت رو به رو نیست و همچنین انحصار کامل را می‌توان برای کل بانک‌ها رد کرد. به عبارت دیگر در بازار سپرده ایران ضریب رقابت بالا نبوده و شرایط انحصار چندجانبه قابل تصور است، لذا می‌توان ادعا کرد که ساختار بخش بانکی کشور به صورت انحصار کامل نمی‌باشد.

همچنین متغیرهای نرخ رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی و اثرات تقاطعی رشد تولید و سود پرداختی نیز بر حجم سپرده بانک‌ها تأثیر مثبت دارند. به عبارت دیگر با افزایش نرخ سود پرداختی به سپرده‌گذاران و افزایش تولید ناخالص داخلی و رشد آن می‌توان انتظار داشت میزان کل سپرده بانک‌های خصوصی و دولتی افزایش یابد. همچنین با افزایش سطح عمومی قیمت‌ها و فشار تورمی از حجم کل سپرده‌های بانکی کاسته می‌شود زیرا با افزایش نرخ تورم تقاضا برای کالاهای سرمایه‌ای افزایش یافته و سپرده‌های مردم نزد بانک‌ها کاهش می‌یابد. از آنجایی که برای بازار سپرده کشور نمی‌توان رقابت کامل و یا انحصار کامل را پذیرفت می‌توان گفت که بازار سپرده کشور با نوعی انحصار چندجانبه روبه‌رو می‌باشد. قابل ذکر است که با توجه به عدم دسترسی به تمامی داده‌ها، نوع متغیرهای انتخابی مدل و حذف برخی از بانک‌ها به دلیل نوظهور بودن یا انحلال قبل از بازه زمانی مورد نظر، ممکن است تحلیل‌های موجود با واقعیت انحراف داشته باشد. بنابراین می‌توان بیان کرد که توانایی بخش بانکی کشور در جذب سپرده بالا نیست، بلکه مقدار متوسطی می‌باشد.

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و هشتم - زمستان ۱۳۹۹

مشکلی که صنعت بانکداری کشور با آن رو به رو می‌باشد پایین بودن میزان رقابت می‌باشد که از جمله علل این امر می‌توان به کنترل دستوری صنعت بانکداری کشور و کاهش آزادی عمل بانک‌ها و زیاد نبودن واحدهای فعال در این صنعت اشاره کرد. بانک‌های خصوصی می‌توانند نقش تعیین کننده‌ای در افزایش رقابت صنعت بانکداری داشته باشند، اما از آن‌جا که صنعت بانکداری کشور به صورت دستوری کنترل می‌شود و بانک‌ها جهت تعیین نرخ سود آزادی عمل کافی ندارند می‌توان بیان کرد که بانک‌های خصوصی به معنای واقعی خصوصی نمی‌باشند و نمی‌توانند نقش موثری در جهت افزایش رقابت بازی کنند. پس حذف قوانین دست و پا گیر می‌تواند موجب حرکت این صنعت به سمت رقابت بیش‌تر گردد. از سوی دیگر بهبود موقعیت تولید و رشد آن و نیز کنترل سطح عمومی قیمت کالاها و نرخ تورم می‌توان زمینه سرمایه‌گذاری اشخاص حقیقی و حقوقی را نزد بانک‌ها فراهم نموده و به افزایش میزان سپرده آن‌ها کمک نماید.

اثر متغیرهای کلان اقتصادی.../شکیبا، دقیقی اصل، دامن کشیده، افشاری راد و اسماعیل زاده مقری

منابع

- ۱) پاسبان، فاطمه؛ روحی، میلاد (۱۳۹۶) بررسی عوامل مؤثر بر حجم سپرده‌ها در سیستم بانکی در سال‌های (۱۳۶۳-۱۳۸۹)، فصلنامه اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره ۱۹، صص ۶۸-۵۳.
- ۲) پژویان، جمشید؛ شفیعی، افسانه (۱۳۸۷) تحلیل ساختار در صنعت بانکداری ایران: کاربرد تجربی شاخص U دیویس طی سال‌های (۱۳۸۷-۱۳۷۵)، فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)، دوره ۵، شماره ۴.
- ۳) پورمند بخشایش، طیبه؛ پورمند بخشایش، ظریفه (۱۳۹۶) بررسی عوامل مؤثر بر جذب سپرده‌ها با تاکید بر ریسک اعتباری و ریسک بازار در ایران، فصلنامه پژوهش‌های پولی و بانکی، شماره ۳۴، صص ۷۰۸-۶۸۱.
- ۴) حسامی عزیزی، باقر؛ محنت‌فر، یوسف؛ جعفری، اکبر (۱۳۹۵) رابطه میان نرخ مؤثر سود تسهیلات و سود سپرده‌ها، با تاکید بر نقش بانک مرکزی، فصلنامه پژوهش‌های پولی و بانکی، سال نهم، شماره ۲۸، صص ۲۲۱-۱۹۹.
- ۵) خدادادکاشی، فرهاد و حاجیان، محمدرضا (۱۳۹۳) محاسبه قدرت بازاری در صنعت بانکداری ایران طی سال‌های (۱۳۸۹-۱۳۸۰)، فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی، شماره ۱۵.
- ۶) خواجوی، شکراله؛ غیوری‌مقدم، علی؛ نعمت‌الهی، زعیمه (۱۳۹۸) منابع رشد بهره‌وری، عوامل مؤثر و رقابت در بازار جذب سپرده بانک‌های تجاری ایران، فصلنامه مطالعات مدیریت راهبردی، شماره ۳۹، صص ۴۳-۱۹.
- ۷) رزم‌آهنگ، مهدی و سبحانی، حسن (۱۳۹۷) تبعات ریسک‌پذیری و رقابت بانک‌ها در جذب سپرده در شرایط عدم تقارن اطلاعات؛ مطالعه موردی نظام بانکی ایران، فصلنامه راهبرد اقتصادی، شماره ۲۶، صص ۱۹۷-۱۶۹.
- ۸) نادعلی، محمد (۱۳۹۲) محاسبه شاخص تنش در بازار پول اقتصاد ایران، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره ۲۱، صص ۱۴۲-۱۱۵.
- 9) Ayeni, R.K. (2013) Market Structure: Investigating Banking Competition in Nigeria, Proc. of 8th Annual London Business Research Conference Imperial College, London, UK, 8-9.
- 10) Bain, J.S. (1954) Economics of Scale, Concentration and Condition of Entry in Twenty Manufacturing Industries, American Economic Review, 15-39.

- 11) Bikker, J.A. (2003) Testing for Imperfect Competition on EU Deposit and Loan Markets with Bresnahan's Market Power Model, De Nederlandsche Bank Research Series, Amsterdam.
- 12) Bikker, J.A., Haaf K. (2003) Measures of Competition and Concentration in Banking Industry: A Review of the Literature. *Economic and Financial Modeling*, 1-46.
- 13) Bresnahan, T.F. (1982) The Oligopoly Solution Concept is Identified, *Economic Letters*.
- 14) Fernández de Guevara, J, Maudos, J. and Pérez, F. (2005) Market Power in European Banking Sectors, *Journal of Financial Services Research*.
- 15) Folorunsho M., Ajide and Adetunji A. Aderemi. (2015) Market Power of Nigerian Deposit Money Market: Evidence from Bresnahan-Lau's Approach, *American Journal of Economics*.
- 16) Kosmidou, K. (2008) The Determinants of Banks' Profits in Greece During the Period of EU Financial Integration, *Managerial Finance*, 34(3); 146-159.
- 17) Lubis, A.F. (2012) Market Power of Indonesian Banking. *Bulletin of Monetary Economics and Banking*.
- 18) Magnus, J.R., Powell, O., Prüfer, P. (2019) A Comparison of Two Model Averaging Techniques with an Application to Growth Empirics, *Journal of Econometrics*, 154: 139-153.
- 19) Meslier, Céline & Risfandy, Tastaftiyan & Tarazi, Amine, (2019) Dual Market Competition and Deposit Rate Setting in Islamic and Conventional Banks, *Economic Modelling*, Elsevier, vol. 63(C): 318-333.
- 20) Mohammadi, T., Eskandari, F. and Karimi, D. (2016) The Effect of Macroeconomic Variables and Specific Banking Characteristics on Non-Claims in Iran's Banking System, *Quarterly Journal of Economic Research*, 16 (62), 83-104. [In Persian]
- 21) Panzar, C.J. and Rosse, N. J. (1987) Testing for Monopoly Equilibrium, *The Journal of Industrial Economics*. 35(4), 443-456.
- 22) Sabr Ali, S., Ibrahim Eldaw, K.E., Alsmadi, M.K. & Almarashdeh, I. (2019) Determinants of Deposit of Commercial Banks in Sudan: an Empirical Investigation (1970-2012), *International Journal of Electronic Finance*, Inderscience Enterprises Ltd, 9(3): 230-255.

۱. Lerner
۲. Price–Cost Margins
۳. Structure-Conduct-Performance Hypothesis
۴. Efficient Structure Hypothesis
۵. Bain
۶. Demsetz
۷. Shepherd
۸. Relative Market Power
۹. Berger & Hannan
۱۰. Folorunsho M. Ajide and Adetunji A. Aderemi
۱۱. New Empirical Industrial Organization
۱۲. Iwata, G
۱۳. Bresnahan-Lau
۱۴. Panzar and Rosse
۱۵. Bresnahan
۱۶. Structure-Conduct-Performance (SCP)
۱۷. Titko, Skvarciany, Cien
۱۸. Mason
۱۹. Bain

۲۰. در این نظریه، اعتقاد بر این است که جهت علیت از ساختار به رفتار و سپس به عملکرد ختم می‌شود.

۲۱. Tan, Floros
۲۲. Smith and Huybens
۲۳. Gora et al
۲۴. Bashir
۲۵. Dimargac et al
۲۶. Kasmido
۲۷. Ozlan
۲۸. Wang & Chan

۲۹. کارایی به معنای حداکثر کردن ارزش ستاده‌ها با توجه به نهاده‌های معین و پرهیز از اتلاف نهاده‌ها بوده و به کارایی درونی و کارایی تخصصی تفکیک می‌شود.

۳۰. Non-Performing Loans (NPL)
۳۱. Bashir

۳۲. Bernanke, Gertler
۳۳. Kashyap, Stein
۳۴. Zimmermann
۳۵. Samuelson
۳۶. English et al.
۳۷. Adjusting the Spread
۳۸. Bikker
۳۹. Fernández de Guevara, J., Maudos, J. and Pérez, F (2005)
۴۰. Lerner
۴۱. Lubis
۴۲. Ayeni
۴۳. Folorunsho M. Ajide and Adetunji A. Aderemi

۴۴. حداقل مربعات دو مرحله‌ای

۴۵. Baiker & Gristen
۴۶. Meslier et al
۴۷. Sabr Ali et al
۴۸. Davies
۴۹. Magnus et al